

המחסן של גדעון עפרת

ארכיון טקסטים

הירשפלד קם לתחייה

ביום 22.10.1990 בשעה 21.00 ניגשתי אל הארון-בתוך-ארון, עבודה של חיים סטיינברך מ-1988, שהוצגה במוזיאון ישראל בתערוכת "בגודל טבעי". בדלת ארון-הבגדים העתיק (שהוצב בתוכו של ארון מודרני) היה נעוץ מפתח. משווידאתי שהשומר אינו בשטח, סובבתי את המפתח ופתחתי את הארון. הארון היה ריק.

באמנות, ארון ריק הוא נושא המאתגר את הכרת הצופה ומזמינו למסע פרשני שסופו, לא אחת, תת-הכרה. כשהארון הריק הוא ארון-מתים, המסע מסעיר אף יותר. לכן, קסמו לי ציוריו של יונתן הירשפלד, המוצגים עתה בגלריה "גבעון". כי חלק גדול מהם "מתכתב" עם קברו של ישו, כפי שצויר בין 1520-1522 בידי הנס הולביין הבן, מה גם שברוב הציורים – הקבר ריק.

התערוכה קרויה "בארות בארות נשברים", ומקורה ב"ירמיהו" ב', 13: "כי שתיים רעות עשה עמי אותי: עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו המים." מאותם פסוקי גינוי זעם של הנביא כלפי העם החוטא נגד אלוהיו והעובד עבודה זרה. אלא, שלא זה המסר של תערוכת הירשפלד: כי הבארות (באר=בור) הנשברים שלו עניינם שבר נפשי אישי, קיומי ותיאולוגי, ויותר מכל, עניינם ההיחלצות מהשבר. אם תרצו, שאלת היסוד של התערוכה היא: כיצד הופכים בור (קבר) לבאר מים חיים?

הרבה מוות נוכח על כתלי גלריה "גבעון": "לזרוס" (אשר ישו הקימו מהמתים), "אלגיה" (שהיא קינת-אבל), "המוות והעלמה", "קבר רקפות", "הקבר האחרון", "הירשפלד בקבר". ואם סברתם, שלכותרות הללו של הציורים, כמו גם לדימוי החוזר של ארון-הקבורה, יענה הטבע המצויר כאן אף הוא ויאשר ויטאליות של "הן" לחיים, טעיתם: כי את הביטוי "קיסוס מדמם" תשובו ותפגשו בציורים שונים, ובמחיצתם – הרקפות של גרשוני שבות להרכין ראשן בתוגת אבלן.

ועם זאת, בלב החוויה האמנותית התנאטית-מורבידית הזו מתנהל קרב-איתנים בין המוות לבין החיים, וכולו בסימן ניצחון החיים כניצחון האמנות הבלתי-אמצעית.

נוכחותו הנעדרת של יונתן הירשפלד בתוך ארון-המתים הריק שבתחתית ציוריו מאוששת במו ציורו הריאליסטי האחד ויחיד את עצמו שוכב מת בארון. כך באחד

מציורי התערוכה, דיפטיך מ-2017. אין זו פעם ראשונה שאמן השכיב את גופו בתוך קברו ההולבייני של ישו: ב-2007 צייר קהינדה וויילי, אמן אפרו-אמריקאי (יליד 1977), את עצמו שרוע (עם תחתונים בלבד) בתוך ארון-קבורה מהסוג הרנסנסי הזכור. קהינדה וויילי ביקש להרחיב את האידיאה של ישו הלבן אל אפשרותו של ישו שחור. הירשפלד עמוק הרבה יותר בטיפולו בנושא.

נפתח ונאמר, שהצצה אמנותית אל תוך קבר או ארון-מתים היא פורנוגרפיה בשיאה. זוהי חדירה אסורה אל קודש-הקודשים של האינטימיות האנושית: מותו של אדם. ניתן אף לטעון, כמדומה, שאין בנמצא דרגת ריאליזם גבוהה יותר מזו של ייצוג גופת מת בקבר: כי במקרה דנן, המבט הלהוט לייצוג חודר מבעד מחסומי הקריפטה, הקבר והארון במטרה לייצג את הגופה בתהליך התפרקותה/ריקבונה (ואצל הולביין, סימני הריקבון בהחלט נראים). מכאן, כשהירשפלד מצייר את עצמו שרוע עירום בארון-מתים, הוא מאשר את ברית הריאליזם והמוות. אך, מנגד, תשובת ההפשטה הלירית (הזריצקאית הירקרקקה – עם זו מנהל הירשפלד רומן ארוך) ו/או האקספרסיוניסטית (הגרשוניית) שבה ומתגלה אף היא מעל דימוי הארון: השרבוט, הנזילה, משיחות המכחול המהירות והתקיפות במשטחים ספק-גיאומטריים וספק-אמורפיים, גם משיחות דרמטיות דמויות-להבה – כל אלה אומרים לנו אמנות של אמנות של ערכים צורניים "טהורים" ממטבח המודרנה הישראלית. ולא, "valeurs" פחות מכן, הם אומרים לנו אמנות של כוח ויצר.

אבל, נמתין קמעה: מלחמת המוות והחיים ב"גבעון" היא גם קרב בין אמנות הבארוק והאמנות המודרנית. הירשפלד מרבה להידרש לשתיים אלו במקביל. זהו הבארוק של ייצוג הגוף החושני, הקְרָוּג'ואי, אך גוף מת, גופו של ישו המעונה. נרחיב אפוא את היריעה ונאמר: ריאליזם=בארוק=מוות, מות הקדוש.

למשוואה זו עונה המודרנה בציוריו הנוכחיים של הירשפלד. היא עונה בערכים אמנותיים-חזותיים אוטונומיים, אך – וזאת יש למהר ולהדגיש – האוטונומיה האמנותית כאלגוריה. שכן, ההפשטה כאן היא אך משל (ומבחינה זו היא פוסט-מודרנית, היא "ציטוט" של ציור ישראלי מודרני). והנמשל? הנמשל הוא האושר, חדות היצירה.

כיון שכך, הבה נשוב אל ארונות-הקבורה הריקים בציורי הירשפלד שב"גבעון" ונשאל את השאלה המתבקשת: להיכן ומדוע נעלמה הגופה מהארון? זוהי שאלה הרת-משמעות: שהלא, היעדרותו של המשיח היא טענה ניטשיאנית חריפה, היגד חזותי אנטי-אמוני מר. ובאשר לא בשוד קברים עסקינן, אין לנו אלא להכיר בטענה התיאולוגית ההפוכה בתכלית: הארון ריק פשוט משום שהמשיח קם ויצא מקברו שלושה ימים לאחר הטמנתו. במילים אחרות: נס תחייתו של המושיע. ובמונחים הלא-צנועים של האמן: נס תחייתו של הירשפלד.

אכן, תערוכתו של הירשפלד ב"גבעון" מספרת לנו את סיפור מותו ותחייתו של הצייר. הקיסוס מדמם, כן, הרקפות חפיות-ראש, כן, גם האש בוערת; אך, העיכול האמנותי של כל אלה תוך התייצבות נפשית-קיומית נטולת-שריון אל מול הדם והאש – היא היא הישועה, היא היא התחייה. ואף על פי כן, ניטשיאניות (דיוניסית). הגיאומטריה השכלתנית של מבנה הארון הובסה על ידי המכחול והעיפרון סוערי החיים המסוערים. אלוהים הוא צייר ("אין צור כאלוהינו: אין צייר כאלוהינו" – מסכת "ברכות", י', 4), הצייר

הוא אלוהים, ולפחות – בנו.

אני חולק אפוא על תובנתו של עודד וולקשטיין במאמרו החכם והיפה בקטלוג התערוכה. שזה האחרון טוען: "שום דבר אינו עולה מן הקבר בציוריו של הירשפלד [...] הקברים ריקים, כי הם אינם נושאים בתוכם אלא את הקבורה עצמה. [...] החזרה היא המודחקת, נקברת פעם אחר פעם ומופיעה בדמותה החוזרת של הקבורה." (עמ' 22) אמת פרוידיאנית ידועה: יסוד החזרה הוא, אמנם, יסוד של קבורה, של מוות. אלא, שלא רק ארון-הקבורה חוזר שוב ושוב בציורי הירשפלד, כי אם גם המופע הדיוניסי המופשט שלצדו. אני טוען: בבחינת ציור אלגורי, ציורו של הירשפלד אינו אקט של חזרת המודחק, אלא ציור-השקפה, ציור פוסט-מושגי הבא לאשר את החיים.